

УДК 007:304:070(477.82)

РЕДАГУВАННЯ ВЛАСНЕ ОРФОГРАФІЧНИХ ПОМИЛОК У ЖУРНАЛІСТСЬКИХ ТЕКСТАХ

Шульська Н.М.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Стаття присвячена дослідженню особливостей редагування власне орфографічних помилок у журналістських текстах. На матеріалі регіональних (волинських) друкованих періодичних видань проаналізовано найбільш типові правописні ненормативні явища, зафіксовані в публікаціях журналістів. Серед найпоширеніших помилкобезпечних зон встановлено такі: порушення фонетичних правил милозвучності мови; неправомірне вживання літери *z* замість нормативної *r*; помилкове написання великої літери; невиправдане використання подовжених і подвоєних приголосних в українських та іншомовних словах; написання складних слів; правопис числівників і часток тощо.

Ключові слова: редагування, журналістський текст, ЗМІ, орфографія, помилка, аноматив.

Постановка наукової проблеми. Орфографічна помилкобезпечність у журналістських текстах друкованих та електронних ЗМІ постає сьогодні чи не найважливішою проблемою в контексті якісного представлення української інформаційної продукції. Правописна культура медіа-мовлення як регіональних, так і всеукраїнських ЗМІ абсолютно не відповідає чинним лінгвістичним нормам у той час, коли освічений читач потребує не лише якісної інформації, але і її кваліфікованого представлення. Орфографічна лінгвокартина сучасних газет, а особливо інтернет-медіа викликає велике занепокоєння. У зв'язку з цим кожен працівник редколегії зобов'язаний ідеально володіти правописними нормами сучасної української мови, бути обізнаним з усіма змінами та доповненнями, аби й надалі забезпечувати гідний рівень своєму ЗМІ. Наявність великої кількості мовних огріхів орфографічного характеру, виявленої в результаті скрупульозного вичитування журналістських текстів та під час проведення відповідних моніторингових показує надзвичайно невтішну ситуацію щодо мовної компетенції багатьох українських журналістів і редакторів. Попри нарікання медіапрацівників на надшвидкі темпи розміщення інформації, а також оперативність подання матеріалів, коли, мовляв, не завжди акцентують увагу на мовному оформленні текстів, усе ж, на нашу думку, ці моменти не повинні ставати перешкодою для того, аби читач отримав грамотно підготовлений кінцевий матеріал. Уже на рівні початкового написання тексту журналіст повинен покладатися на власні мовні знання, а не чекати редакторської правки, щоб уникнути аномативів. Сьогодні проблема мовної компетенції українських ЗМІ – це питання не лише редакторів, але й журналістів. Зважаючи на це, фіксація й аналіз орфографічних помилок в медійній комунікації вимагає особливої уваги, чим зумовлена актуальність представленої розвідки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз помилкобезпечних зон на різних мовних рівнях, у тому числі орфографічному, в періодичних українських ЗМІ провели Т. Бондаренко, яка, розробила конструктивну типологію лінгвоанормативів на матеріалі газет [1–4]; А. Капелюшний, у працях якого з'ясовано типологічні особливості журналістських (і мовних, і немовних) помилок [6–9]; Л. Боярська, яка запропонувала дослідження-моніторинг помилок на сторінках ЗМІ [5];

І. Мариненко, котра охарактеризувала пунктуаційні та граматичні ненормативні утворення на сторінках журналу «Український тиждень» [10] та ін. Окремо питанню правописної культури у мас-медіа присвячені розвідки Т. Бондаренко, яка здійснила спробу лінгвістичного переосмислення орфографічної помилки [2]; А. Капелюшного, що дослідив правописні аномативи в мовленні спортивних журналістів [8] та титрах телевізійних передач наживо [9].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Якщо журналістські матеріали інших регіональних ЗМІ ставали об'єктом наукового опису з помилкології, то авторські тексти волинських газет комплексно практично не досліджено, є лише окремі розвідки щодо певного різновиду мовних помилок (див. наші публікації [11–13]), тоді як орфографічна культура волинської преси вимагає особливої уваги компетентного фахівця.

Мета статті – проаналізувати орфографічні ненормативні явища, уживані у друкованій пресі, провести моніторинг зафіксованих аномативів, виявити найтипівіші з них і вказати на основні помилкобезпечні місця на рівні правопису у журналістських текстах. Матеріалом розвідки слугували матеріали волинських газет («Волинь-Регіон», «Волинь-нова», «Сім'я і дім», «Віче», «Волинська газета», «Луцький замок» та «Волинські новини» (яке функціонує як друкований ЗМІ із 2016 р.).

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. «Помилка – це аноматив, тобто таке ненормативне лінгвоутворення, що виникає в результаті невмотивованого порушення літературної норми і є наслідком неправильних мисленневих операцій» [3, с. 110]. Лінгвосутність явища орфографічної помилки у друкованій продукції ЗМІ має свої особливості. Т. Бондаренко виділяє ряд диференційних ознак цього процесу (відношення до орфографічної норми та орфограми; сфера прояву помилки; етап породження помилки; причини виникнення аномативу) і пропонує виділяти два етапи неправильного написання / набору слів: «1) власне орфографічні помилки – неправильні варіанти написання / набору слів, що засвідчують порушення орфографічного правила і для яких альтернативно існує мовна одиниця, написання якої встановлюється

орфографічною нормою; 2) невласне орфографічні помилки – створюють значення лінгводиниці, але не фіксують порушення орфографічної норми» [4, с. 5]. Невласне орфографічні помилки виникають, очевидно, на етапі комп'ютерного складання тексту, тоді як власне орфографічні аномалії свідчать про брак відповідних лінгвістичних знань при написанні журналістських матеріалів та у процесі їхнього редагування.

Дослідження фіксованих орфографічних ненормативних утворень на сторінках проаналізованих періодичних видань засвідчило кількісну перевагу власне орфографічних помилок (73%) над невласне орфографічними аномаліями (27%). Різноманітність цих нормативів ілюструє неналежну роботу редакторів в окремих помилкобезпечних місцях. У проекції на редакторську діяльність доцільною видається класифікація власне орфографічних помилок у друкованих текстах, запропонована Т. Бондаренко. Вона побудована на врахуванні типів орфограм за співвідношенням із графічним знаком (буквених і небуквених (апостроф, дефіс, контакт, пропуск, рисочка)) [4, с. 5].

Найбільш частотною серед помилок, співвідносних з буквеними орфограмами, є порушення фонетичних правил милозвучності мови. У кожному з проаналізованих видань без винятку виявлено аномативне вживання прийменників у/в. Найпоширенішою помилкою є написання в на початку речення перед наступним словом із приголосним звуком: *В сезоні планується три чвертьфінальні гри ...* (В-Р 03.10.2011, 8); *В цей день вони відвідали стареньких німецьких людей* (В-Р 8.10.2011, 2); *В мистецтві немає єдиної дороги* (В-Р 03.09.2011, 6); *В теорії* (В-Н 2.04.2016, 2). Не менш численними є порушення функціонування прийменника *в* у середині речення: *яких в житті* (СіД 22.01.2015, 15), *четвер в російському Красноярську* (В-Н 17.01.2015, 3), *переганяв в Росію* (В-Н 12.03.2015, 3), *нас в країні* (СіД 12.03.2015, 5), *раз в житті* (СіД 12.03.2015, 13), *бійцям в рамках* (СіД 12.03.2015, 2), *діяльність в законі* (ЛЗ 12.03.2015, 5), *завозив в зону АТО* (СіД 12.03.2015, 2), *час в шахті* (СіД 12.02.2015, 14), *всю відповідальність в країні* (В-Р 01.10.2012, 1); *був впроваджений і втілений в життя* (В-Р 11.02.2012, 3); *Президент в черговий раз наголосив* (В-Р 28.01.2012, 1); *сміттєзвалищ в населених пунктах району* (В-Р 26.11.2011, 4) та ін. Неправомірним є вживання в аналізованих текстах в після паузи (коми, крапки з комою, двокрапки, тире), перед приголосними: *особам, в яких* (ЛЗ 12.03.2015, 4), *земель, в яких* (В-Н 17.03.2016, 4), *перед будинком, в якому жив селянин...* (В-Р 3.09.2011, 5); *... приймають безпосередню участь у вирішенні питань, в розбудові міської інфраструктури* (В-Р 3.10.2011, 4); *але, на жаль, в силу незрозумілих причин цього не роблять* (В-Р 29.10.2011, 3) та ін. Неодноразово трапляється і помилкове вживання прийменника *у* замість виправданого *в*: *раніше уже був* (В-Н 2.04.2016, 4), *роботи усіх рівнів* (ВН 17.03.2016, 3), *проте уже* (В-Н 2.04.2016, 10), *поховали усі надії* (В-Н 2.04.2016, 10), *не усього може* (ВН 17.03.2016, 13) тощо.

У процесі редагування необхідно також зважати на те, що журналісти часто порушують норми милозвучності української мови у чер-

гуванні прийменників *з/із*. Скажімо, замість прогнозованого прийменника *із* на початку речення перед свистячими і шиплячими звуками пишуть аномативний *з*: *З січня по жовтень* (В-Р 12.11.2011, 1); *З слів прем'єра стало відомо...* (В-Р 26.11.2011, 1); *З заплющеними очима я б впізнав її* (В-Р 03.10.2011, 5), *З січня* (ЛЗ 28.04.2016, 4) та ін. Неодноразово припускаються помилок у чергуванні *з/із* у середині речення між приголосними: *кілька тисяч будинків з низьким споживанням енергії* (В-Р 15.10.2011, 1), *повідомлень з цього* (В-Н 12.03.2015, 3); *час з пострілою* (СіД 12.03.2015, 13), *вигляді з супутників* (ВН 17.03.2016, 8), *конфлікт з сусідами* (В 12–18.03.2015, 11), *босць з позивним* (В-Н 17.01.2015, 3), *звернень з використанням* (ЛЗ 28.04.2016, 9), *однієї з сілрад* (В-Н 2.04.2016, 4).

До розглянутого типу помилок належить нехтування правил чергування *і/й/та*: *вміння гарно і артистично брехати* (В-Р 8.10.2011, 3), *кадрах й безкомпромісній* (СіД 12.03.2015, 3), *відкрили двері і увійшли* (В 26.02–4.03.2015, 13) та ін. Бувають випадки порушення милозвучності в написанні часток. Наприклад, *можна було би допомогати* (ЛЗ 12.03.2015, 6). Якщо вживання прийменників *у/в* – одне з найбільш помилкобезпечних місць у газетних текстах, то чергування сполучників *і/й* носить одиничний характер.

Редактори повинні також пам'ятати, що значною за продуктивністю відхилення від правил буквених орфограм є група аномативів, що регулює вживання великої літери (28%): *перший Міністр соціалістики* (В-Р 15.10.2011, 2); *з Днем народження її привітаємо* (В-Р, 3.10.2011, 5); *чимало років присвятив обласній Інфекційній лікарні* (В-Р 12.11.2011, 2); *у проекті державного Бюджету* (В-Р 26.11.2011, 5); *свідка подій Великої Вітчизняної Війни* (В-Р 12.12.2011, 6); *мандарини здавна асоціюються з Новим Роком і Різдом* (В-Р 24.12.2011, 8); *президент Франції Франсуа Олланд* (В-Н 17.01.2015, 3); *прем'єр-міністр Володимир Гройсман* (ЛЗ 28.04.2016, 4); *Міністерство Внутрішніх справ України* (ЛЗ 12.03.2015, 5); *президента Порошенка* (ВН 17.03.2016, 4); *захисників Української державності* (ВГ 12.03.2015, 3); *в розвинених Європейських країнах* (СіД 15.01.2015, 9); *на Волинському телебаченні* (ЛЗ 28.04.2016, 12) тощо.

Важливим помилкобезпечним місцем у матеріалах журналістів є незнання правил написання подовжених і подвоєних приголосних в українських та іншомовних словах (10%): *привзели до скорочення рівня* (В-Р 11.02.2012, 1); *Володимир-Волинська району організація* (В-Р 11.02.2012, 3); *українська імміграція* (В-Р 10.11.2011, 2); *за рахунок ведення* (В-Р 26.10.2011, 1); *первиних організацій* (В-Р 29.10.2011, 6); *віділом управління* (В-Р 15.05.2012, 3); *в осмислені і системності* (В-Р 19.05.2012, 3); *недоторканість депутатів* (ВР 1.09.2012, 2) та ін.

Редактори й журналісти повинні уникати орфографічних буквених помилок, написання яких диктує певна норма: а) правопис ненаголошених *е* та *и* (1%) *Жирні кислоти попереджають виникнення раку молочної залози* (В-Р 15.10.2011, 8); б) вживання м'якого знака (1%): *Найспортивніші депутати у Луцькому районі!* (В-Р 19.05.2012, 8). в) правопис літери *г* (3%):

грунтовно вивчити (В-Р 26.06.2012, 7); *зрuntuються ініціативи* (В-Р 31.03.2012, 4); *звалтують націоналізмом* (В-Р 28.01.2012, 3); *обгрунтовуються* (В-Н 12.03.2015, 14 та ВН 24.01.2015, 11); *необгрунтовано* (В-Н 2.04.2016, 2); г) літери та і в іншомовних словах (2%): *пріоритетні завдання* (Сід 14.01.2015, 8); *дезинфекція* (В-Р 19.05.2012, 8); «*Волиньхолдінг*» (ВГ 31.03.2016, 2); г) чергування е з і (1%): *не сочити молодих берез* (В-Р 7.04.2012, 8); д) спрощення в групах приголосних (1%): *атрибути парламентських виборів* (ЛЗ 01.09.2014, 3). Суттєвим фактором, що сприяє породженню таких ненормативних одиниць, є вплив аналогії до написання слів у функціонально потужній російській мові.

Випадки неправильного правопису слів, співвідносних з небуквеними орфограмами, формують дещо меншу за чисельністю групу аномативів. Найбільш частотні серед помилок цієї групи одиниці, що характеризують написання складних іменників і прикметників (44%): «*Біло-сердечний*» депутат Волиньради Олександр Свирида зауважив, що Гайдучик знаходиться дуже близько до політики (В-Р 12.11.2011, 2); *Знову ж таки це без урахування фінансування будівництва доріг у рамках підготовки до Євро чемпіонату* (В-Р 12.11.2011, 3) (розділові знаки збережено); *5 січня 2012 року голова Камінь-Каширської райдержадміністрації Вовк...* (В-Р 21.01.2012, 2); *Захід відбувся у конференц-залі культурно-просвітницького центру* (В-Р 31.03.2012, 8); *Сайт продовжує наповнюватися, і я думаю буде дуже корисним для туристів і після Євро 2012* (В-Р 19.05.2012, 3) (розділові знаки збережено); *Тринадцять метрону георгіївську стрічку привезли до Луцька активісти громадської організації* (В-Р 26.05.2012, 1).

Неодноразово у матеріалах ЗМІ фіксуємо випадки неправильного написання прислівників (31% від загальної кількості небуквених орфографічних аномативів): Найперше ненормативні утворення ілюструють написання прислівників від прикметників префіксально-суфіксальним способом за допомогою префікса по- і суфікса -ому: *Адже доживати старість приходитьсья по різному* (В-Р 8.10.2011, 2); *Є ті, хто бачить та відчуває світ по особливому* (В-Р 3.12.2011, 1). Журналісти часто допускають помилки у написанні сполуки в цілому, утвореної шляхом поєднання прийменника з повним прикметником: *Прагнення громадян змінити життя на краще, працювати на благо держави спонукає людей до створення політичних партій, об'єднання зусиль для розбудови регіонів і держави в цілому* (В-Р 03.10.2011, 1); *Найголовнішим результатом командної роботи стало подолання в цілому хаосу у державі* (ЛЗ 01.09.2014, 4).

Умовні скорочення назв джерел:

В – «Віче», волинський тижневик, видають із 1996 року.

ВГ – «Волинська газета», видання, засноване у 2000 році.

ВН – «Волинські новини», друкований ЗМІ із 2016 р.

В-Н – «Волинь-нова», незалежна громадсько-політична газета, заснована у вересні 1939 року у Луцьку під назвою «Вільна праця».

В-Р – «Волинь-регіон», провладне політичне видання Партії регіонів, яке виходило упродовж 2011–2012 рр.

ЛЗ – «Луцький замок», газета Луцької міської ради, видають у м. Луцьку з грудня 1995 р.

Сід – «Сім'я і дім», волинський тижневик, був заснований 27 грудня 1996 року.

Виявляємо аномативи у використанні журналістами прислівника *на жаль*, утвореного від прийменникової словоформи іменника: *Це – лодні місця, і прецедентів, пов'язаних з їхньою безпекою, на жаль, не бракує* (ВР 14.01.2012, 3). Трапляються неточності у правописі інших прислівників: ... *особливо тим, з ким пліч о пліч вже 10 років ідуть разом з головою районної організації* (В-Р 15.10.2011, 3); *Щоправда лише цього річ вдалося створити необхідні умови для спортсменів* (В-Р 8.10.2011, 6). Окрему групу орфографічних аномативів складають слова, написання яких регулюється вживанням часток (16%): *Водночас ліквідувати проблему неймовірно легко: необхідно лише постійно споживати йодовану сіль замість не йодованої* (В-Р 26.11.2011, 8); *Не переливки і владі, коли навманя збудований об'єкт стає поперек перспектив цілого населеного пункту, а той – країни* (В-Н 26.05.2015, 1); *А намагання будь що «намалювати» результат нічим не стримувалося* (В-Р 8.10.2011, 3); *Для того, щоб ви зрозуміли, що мої переконання все такіж сталіні, як і до виборів* (В-Р 12.11.2011, 4).

Регулярністю відзначаємо помилки, що виникають при написанні власних назв іменників (9%): *Сприяння у проведенні капітального ремонту по вул. Св. Володимира № 4 (за рахунок виділення держ. коштів у розмірі 50000 гр.); постійна передплата 15 пенсіонерам газети Волинь та Наше місто* (В-Р 28.01.2012, 6); ... *заявив голова Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі Василь Костицький, інформує Сьогодні* (В-Р 15.10.2011, 8).

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, проаналізувавши найбільш типові аномативи правописного характеру на сторінках друкованих волинських видань, виявлено кілька власне орфографічних помилконебезпечних зон, на яких повинні насамперед акцентувати увагу редактори у процесі роботи над журналістським текстом. Це порушення фонетичних правил милозвучності мови; неправомірне вживання літери г замість нормативної г; помилкове написання великої літери; невиправдане використання подовжених і подвоєних приголосних в українських та іншомовних словах; написання складних слів; правопис числівників і часток тощо. Перспективними у цьому напрямку видаються студії комплексного дослідження-моніторингу, проведеного не лише на матеріалі регіональних газет, а і всеукраїнських друкованих ЗМІ та інтернет-видань. Лише за такої умови здійснення дослідження можна з точністю визначити найбільш типові правописні помилконебезпечні місця для журналістів.

Список літератури:

1. Бондаренко Т. Г. До проблеми феномена помилки / Т. Г. Бондаренко // Вісник Черкаського університету. Педагогічні науки. – Черкаси: ЧДУ, 2001. – Вип. 23. – С. 10–13.
2. Бондаренко Т. Г. Орфографічна помилка: спроба лінгвістичного переосмислення / Т. Г. Бондаренко // Наукові записки Інституту журналістики. – К.: Інститут журналістики КНУ ім. Т. Шевченка, 2001. – Т. 2. – С. 108–111.
3. Бондаренко Т. Г. Критерії виявлення мовних помилок під час редагування журналістських матеріалів / Т. Г. Бондаренко // Наукові записки Інституту журналістики. – К.: Ін-т журналістики КНУ ім. Т. Шевченка, 2002. – Т. 8. – С. 112–117.
4. Бондаренко Т. Г. Типологія мовних помилок та їх усунення під час редагування журналістських матеріалів: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Т. Г. Бондаренко; Ін-т журналістики КНУ ім. Т. Шевченка. – К.: Ін-т журналістики КНУ ім. Т. Шевченка, 2003. – 18 с.
5. Боярська Л. В. Мовні помилки на сторінках ЗМІ (дослідження-моніторинг) / Л. В. Боярська [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://journalib.univ.kiev.ua/Movni_rom_na_st_zmi.pdf – Заголовок з екрана.
6. Капелюшний А. О. Типологія журналістських помилок / А. О. Капелюшний. – Львів: ПАІС, 2000. – 68 с.
7. Капелюшний А. О. Стилїстика. Редагування журналістських текстів: навч. посібн. / А. О. Капелюшний. – Львів: ПАІС, 2003. – 542 с.
8. Капелюшний А. О. Телебачення прямого ефіру: практика мовлення, типові помилки: навч. посібн. / А. О. Капелюшний. – Львів: ПАІС, 2011. – 400 с.
9. Капелюшний А. О. Орфографічні помилки в титрах телевізійних передач наживо / А. О. Капелюшний // Теле- та радіожурналістика: зб. наук. пр. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2013. – Вип. 12. – С. 302–311.
10. Мариненко І. Види граматичних і пунктуаційних помилок на сторінках журналу «Український тиждень» / І. Мариненко // Стиль і текст: наук. зб. / за ред. В. В. Різуна. – К., 2011. – Вип. 12. – С. 104–114.
11. Шульська Н. М. Синтаксична культура журналістського тексту (на прикладі політичного тижневика) / Н. М. Шульська // Масова комунікація: історія, сьогодення, перспективи: наук.-практ. журнал. – Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. – № 5-6 (5) – С. 59–65.
12. Шульська Н. Синтаксические ошибки журналистов в украинских политических изданиях (на уровне простого предложения) / Н. Шульская // Журналистика-2015: стан, проблеми и перспективы: материалы 17-й Международ. наук.-практ. конф., 12–13 ноября 2015 г., Минск / редкол.: С. В. Дубовик (глав. ред.) [и др.]. – Минск: БДУ, 2015 – Вып. 17. – С. 307–310.
13. Шульская Н. Н. Редакторская культура современных украинских СМИ / Н. Н. Шульская // Juvenis scientia: научный журнал. – 2016. – № 2. – С. 66–69.

Шульская Н.Н.

Восточноевропейский национальный университет имени Лесы Украинки

**РЕДАКТИРОВАНИЕ СОБСТВЕННО ОРФОГРАФИЧЕСКИХ ОШИБОК
В ЖУРНАЛИСТСКИХ ТЕКСТАХ****Аннотация**

Статья посвящена исследованию особенностей редактирования собственно орфографических ошибок в журналистских текстах. На материале региональных (волинских) печатных периодических изданий проанализированы наиболее типичные правописные ненормативные явления, которые зафиксированы в публикациях журналистов. Среди наиболее распространенных ошибочных зон установлены следующие: нарушение фонетических правил благозвучия языка; неправомерное употребление буквы *z* вместо нормативной *g*; ошибочное написание большой буквы; неоправданное использование удлинённых и удвоенных согласных в украинских и иностранных словах; написание сложных слов; правописание числительных и частных.

Ключевые слова: редактирование, журналистский текст, СМИ, орфография, ошибка, анорматив.

Shulska N.M.

Eastern National University named after Lesia Ukrainka

EDITING YOUR OWN SPELLING ERRORS IN JOURNALISTIC TEXTS**Summary**

The article investigates editing features proper spelling errors in journalistic texts. At the regional material (Volyn) periodicals analyzed the most common non-normative orthographic phenomena that are fixed in publications and journalists. Among the most common errors zones, the following: a violation of the rules of phonetic euphony language; false capitalization; unnecessary and doubled consonants elongated in Ukrainian and foreign words; Writing compound words; Spelling numerals and particles like.

Keywords: editing, journalistic text, media, orthography, error, anormatyv.